

Достойнствата на новата книга на Борис Делчев — сборника с мемоарни очерци „Познавах тези хора“ откривам в три посоки: във външното, с което авторът обшува с творците; в срудицията на литературата критик; в добросъвестността на научния работник. И ако всички тези черти са изяви и събрани чрез един толкова своеобразен жанр, какъвто е мемоарният очерк, то авторът би ни поднесъл — а в нашия случай е така — една интересна и ярка книга. Още повече, че тект понятието „мемоарен очерк“ е употребено твърде условно и не бива да се разбира в тесния смисъл. Предмет на изображение не са случайни общувания или срещи, нито битови подробности, свързани с личността на разглежданите творци: по един пъстър начин в очерците на Борис Делчев съжителствуват мемоарът с активно изявената съвременна позиция; литературно-критически оценки се преплитат с художествена публицистика. Авторът не търси измеренията на моралните и литературни качества на своите герои чрез конкретността на ситуациите. Неговата етична мярка е много по-обемна и многопланова, конкретната ситуация умело е вплетена като детайл от цялостен рисунок. С всеки фрагмент все по-ярко се откроява творчески профил върху съответен обществено-исторически фон.

За по-младите творчески поколения Борис Делчев вече минава за литературен „ветеран“. Навлязъл в литературния живот през средата на триесетте години, той отдавна е калил своето перо в не една литературна схватка, винаги е стоял в предните редици на обществения и културен живот в страната. Неговата дългогодишна работа като отговорен редактор в литературни издания му е създавала щастливата възможност по различен повод да влезе в творчески връзки с най-изтъкнати литератори. Неведнъж тези връзки отначало носят чисто служебен характер, но, стоплени от коректно и сърдечно отношение, постепенно се разширяват и прерастват в трайно приятелство. (Очевидно Б. Делчев е от онези хора, които не само умеят да трупат запознанства, но и да ги пазят и превръщат в приятелство. . .). И ако към това прибавим и склонността към системно водене на бележки и личен архив (без да бъде демонстрирана, тази склонност прозира от всеки ред на книгата!), ще стане ясно, че Борис Делчев не разказва мемоари, а чрез ретроспективи автентично предава „отрязъци от време“, населено с присъщите му творчески фигури.

Кръгът от познанства е твърде широк — до Елин Пелин, К. Петканов, Г. Райчев и Г. Белев стоят Ал. Балабанов и Пол Елюар; до Полянов и Хрелков — Вл. Василев и Н. Лилиев. Едва ли при друг случай тези толкова различни по дух и творчески натюрел

хора биха могли да се поберат за съжителство в една книга, за която казваме, че е монолитна, че няма помен от еклетики. Тук обединяващият център са принципните литературни взаимоотношения — нито веднъж авторът не изгубва чувството за съизмеримост между творческите величини, а при оценката на своите толкова противоположни познанства той остава напълно обективен. И за да завърши с тези общи наблюдения: широтата на познанствата също е едно доказателство — макар и косвено — за широта на литературните възгледи.

Макар че Борис Делчев е който предизвиква диалози и подтиква към откровения, той винаги запазва за себе си втория план; с деликатност и такт подбира житейските ситуации, които рисуват в цялост творческата личност, но не я дискредитират. Повечето от познанствата си Делчев е свързал с творците, когато те са вече значителни фигури в литературата и това още повече му е помогнало да елиминира всяка обстоятелственост и да се ръководи само от мисълта за точна и цялостна оценка. Когато лансира своята постановка за Елин Пелин, че това е нашият „жив класик“, нещата не са още така ясно избистрени и изкристализирали. Той само мимоходом ще спомене за своите тревоги и то не за да изтъква заслуги, а да подчертае пораженията на догматичната мисъл. Това той ще направи и малко по-късно, когато подлага на преценка творчеството на Вл. Василев. Без да притулва идейните заблуди на познатия редактор на „Златорог“, Делчев се мъчи да открие неговото място в литературния живот, да експонира реалните измерения на тази — така или иначе — значителна фигура в литературата ни.

Казах, че Борис Делчев често предизвиква диалози, но веднага трябва да допълня, че това не са суетно търсени контакти, а професионално издържани разговори, в които единствената задача е да се изясни и очертае по-пълно дален творчески профил. Авторът нито веднъж не изпада в положението на белен роднина, той се изписва до творците, превръща се в равностоен партньор. Неговото външение се превръща в пиета и се поражда от величината на едно творческо дело. И когато трябва да направи психологически анализ на твореца, Б. Делчев не премълчава чудатости и странности на характера. Мемоарните очерци „Познавах тези хора“ са и чудесно издържани психологически етюди. Авторът им успешно прониква до личното „аз“ на писателя и, без да бъде драстичен, ни поднася цялостни характери. Ексцентричното поведение на Полянов не е поощавено, но от това портретът на пролетарския бард е станал по-пълнен и действен. Нещо повече, когато при една среща между Полянов и Марсел Кашен е споменато името на по-малко

известен френски труженик, Б. Делчев с изключителна добросъвестност се заема да го издирва, да научи чрез него нещо повече за Полянов. И следва упорита размяна на писма, издирвания и т. н., за да се отбележи в малка отправка в края на книгата (трябва да споменем, че книгата е наситена с отправки, които внасят допълнителна светлина, без да затлачват портретния рисунок), че се касае до недоразумение. . . Към диалозите Борис Делчев пристъпва със задълбочена предварителна подготовка. С библиографска страст той се рови в далечни и стари публикации от и за творците, към които е насочил вниманието си. Началото на всеки очерк е — бих казал — „мемоарна критика“, т. е. Б. Делчев твърде обширно говори за представата, която си е изградил за дадения автор по чисто литературен път. Това обшуване — преди личното запознанство — не е открито обаче от общия литературен поток на времето. Богатството на личните впечатления и отлично владение и боравене с литературните факти правят мемоарния очерк четивен и интересен, дори когато се поднасят чисто научни аргументи.

Борис Делчев не налага ухо на литературната клоуза, а още по-малко се поддава на създадената инерция. Показателен в това отношение е очеркът за Александър Балабанов — колко лесно авторът би могъл да се помами по пресъздаване на пикантни истории, свързани с известния професор. Ала и тук здравият литературен вкус надделява. Делчев гради своята оценка, без да създава иконописни образи и без тези образи да бъдат отделени от съответната битова и духовна рамка. Обилно и мъдро използва предимствата на социалистическо-реалистичния творчески метод и активно се приобщава към усилията на съвременната критическа мисъл. Актуалността на книгата му е заключена в изявената съвременна позиция, в ерудираната преоценка на ред автори, които бяха премълчавани (очерците за Николай Лилиев, за Константин Петканов, за Георги Райчев).

Случаят е бил твърде благосклонен към Б. Делчев и му е създал възможност дълго време да общува с френската литература.

Най-ярък спомен от този период си остава изгледа докосването до творческия свят на видния френски литератор и общественик Пол Елюар. Някак самотно се откроява фигурата на Елюар в обкръжението на останалите творци, но без да дисхармонизира общото направление на книгата. Обединяващ момент тук отново е личността на мемоариста. Този път Б. Делчев е значително по-обстоятелствен, крупната фигура на Елюар го респектира, той запазва почетна дистанция, не си е позволил и сянка от фамилиарност. Срещите имат предимно служебен характер и са продиктувани от искрения стремеж да се помогне на Елюар при превеждането на Ботевите стихове. И своята мисия Борис Делчев свършва като истински литератор и родолюбец.

Ето че отново се докосваме до личното присъствие на мемоариста в неговата книга. Още в началото споменах, че Б. Делчев запазва за себе си „втория план“, но трябва да поясня, че това е активен втори план — според случая той създава контраст или движение; съзвучие или равновесие. Навсякъде присъствието на автора се долавя, но не като оценка, не като творческо отношение, а просто като физическо и духовно присъствие. Борис Делчев се оглежда в своите спомени — той е тук: с широтата на литературните знания, с остроумието си, с пословичното умение да насочва разговора. . .

Книгата на Борис Делчев е интересна проява не само в областта на българската мемоаристика, но преди всичко в областта на литературната критика. И може би от този ъгъл на оценяване могат да се направят и някои бележки. Например началото на всеки очерк е изградено по един и същ маниер и на места авторът става монотонен и се повтаря. Освен това някои от оценките смущават със своята категоричност (за Николай Хрелков, за Георги Райчев), но не това е важно в случая. „Познавах тези хора“ е една богата и благодатна книга. Тя буди размисъл, възкресява крупни творчески фигури, доскоро потънали в забрава, събужда траен интерес към нашето литературно наследство.

Драган Ничев

ПРОБЛЕМИТЕ НА ЛИТЕРАТУРНАТА ТЕОРИЯ В ЕДИН ЮБИЛЕЕН СБОРНИК

Теорията на литературата като основна дисциплина на литературната наука отиде твърде далеч в своето развитие: предстои и да бъде не само теория на литературата, но и методология на литературознанието.

Проблемите на методологията на марксистското литературознание известно време

бяха оставени на заден план. Повдигани по-някога от отделни автори, те не всякога получаваха правилна постановка, поради което резултатите бяха частични, а концепциите за художествената литература като изкуство едностранчиви. Тази недооценка на методологията причини известен застои в литератур-